

что успешными на рынке могут быть предприятия, выпускающие новую, интересную для потребителя продукцию, используют наиболее современное оборудование и технологии (как производственные, так и маркетинговые и информационные). На основе проведенного анализа результатов деятельности отечественных технопарковых структур, а также учитывая зарубежный опыт, определена необходимость усиления их государственной поддержки.

Ключевые слова: инновационная инфраструктура, инновационное развитие, инновационная модель, ИТ-аутсорсинг, ИТ-технопарки, конкурентоспособность, национальная инновационная система, технопарки.

Karpenko N.V., Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Marketing and Management, Academy of Labour, Social Relations and Tourism

The necessity of technopark keeping as an essential element of the innovative infrastructure of Ukraine. The need to support the technoparks as a key element of the innovative infrastructure in Ukraine is proved in the article. The role of enterprises which produce new, customer-oriented goods and use innovative equipment and technologies (productive, marketing, information) is substantiated. Based on the analysis of national technoparks and taking into account international experience the author identifies the need to strengthen their state support.

Key words: innovative infrastructure, innovative development, innovative model, IT outsourcing, IT technoparks, competitiveness, national innovative system, technoparks.

УДК 330.821.5:17.023.34

Лавриненко В.М.,

канд. екон. наук, доцент кафедри історії та теорії господарства
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана»

Запити економічних смислів щастя

У статті з позицій філософії економіки розглядаються етичні та економічні підходи до аналізу ролі і місця категорії щастя в економічних дослідженнях. Обґрунтовується дієвість міжпредметних досліджень у становленні економічної теорії щастя та її історико-економічні витоки. Аналізується суб'єктивно-об'єктивна природа етичних і філософських теорій поняття щастя. Розглядаються центральні категорії утилітаризму – корисність, задоволення, щастя в їх осмисленні Джона Стюарта Міля, представниками маржиналізму та неокласичної теорії. Визначені основні напрями сучасних теоретичних досліджень економіки щастя та їх практичної реалізації за умов глобалізації світового господарства. Запропоновані рекомендації переходу від теоретичних до практичних засобів реалізації економічної теорії щастя. Економічні смисли щастя зорієнтовані на взаємодії суб'єктивно-об'єктивних основ щастя.

Ключові слова: щастя, корисність, задоволення, економічна теорія щастя, поведінкова економіка.

В історії економічної думки поняття «блага» і «щастя» стали своєрідними феноменами пізнання смисложиттєвих вимірів господарської діяльності людини. Різні аспекти щастя знаходили своє відображення в писемних джерелах релігійного, філософського, етичного, соціологічного, гуманітарного спрямування та суспільних запитах до його ролі в житті людини та ін.. Загальними та ключовими стали уявлення про щастя як всеосяжність успіху і удачі, щасливої долі, радості переживання, володіння найвищими благами, задоволення життям. Міждисциплінарний аналіз різноманітних сутностей цього поняття з точки зору наук про суспільство і людину формує нові можливості для розкриття теоретично важливих і практично дієвих смислів щастя при вирішенні як світових, так і національних проблем економічного розвитку в XXI ст.

Сучасний стан розвитку економічної теорії визначається як критичним переглядом та модифікацією окремих понять і висновків минулого, так і пошуком нових методологічних

підходів до розв'язання завдань всебічного і стійкого розвитку людства [9, с. 11]. До предметного поля традиційних економічних досліджень, запліднених принципами мейнстріму, все частіше залучаються ідеї та теорії, спрямовані не на руйнування створених працею багатьох поколінь «філософів від світу сього» (Р.Хайлбронер) позитивних і нормативних принципів та методів аналізу, а є засобами сучасного розуміння та пояснення співвідношення економічної теорії та реальності. Серед них новим напрямом, що сформувався в сучасній економічній теорії, є *економічна теорія щастя*. Своєрідним ядром цієї теорії є положення про суб'єктивні уявлення людини про задоволення власним життям, відчуття благополуччя та ін. До предмета її прикладних і теоретичних досліджень входять такі явища і процеси як економічні фактори щастя людини; залежність відчуття щастя від рівня особистих доходів і економічного розвитку країни; параметри, що відображують «рівень щастя» суспільства в цілому, а також ті, що фіксують відчуття індивідом власного щастя і впливають на результативність його економічної діяльності та ін.[1, с.94].

Економічна теорія щастя (*economics of happiness*), як самостійний напрям наукових досліджень, починає своє становлення з 70–80-х років ХХ ст. У процесі її становлення важлива конструктивна роль належала ідеям вчених-психологів, дослідників сучасної психологічної економічної теорії А.Тверські та Д.Канеману. Останній є нобілевським лауреатом (2002 р.), премія якому присуджена «за інтеграцію результатів психологічних досліджень в економічну науку, насамперед, у сфері суджень і прийняття рішень за умов невизначеності». Серед засновників економічної теорії щастя важлива роль належить і дослідженням відомого американського економіста, професора університету Південної Каліфорнії Річарда А. Істерліна. Він розглядав питання залежності щастя від рівня особистих доходів людини. Результати його досліджень із зацікавленістю були сприйняті економістами, соціологами і політиками в усьому світі. Наукові розвідки вченого спрямовані на розробку нових методів та концепцій, які виходять за межі теорії економіки, проте збагачують її пізнавальний потенціал у результаті взаємодії з іншими суспільними науками.

Різні аспекти економіки щастя почали регулярно висвітлюватися в працях науковців Інституту досліджень праці у м. Бонн (Німеччина), Університу Варвика (Великобританія) та Лондонській школі економіки. Важлива роль належить публікаціям у міжнародному міждисциплінарному журналі з дослідження щастя «*Journal of Happiness Studies*», який виходить з 2000 р. Матеріали журналу присвячувались різноманітним проблемам щастя. Головна увага в них приділяється питанням когнітивної оцінки життя (задоволення життям) та афективних задовольств від життя (наприклад, рівень благополуччя тощо), основними є також концепції виміру, пояснення, оцінки вивчення щастя та ін. До провідних західних вчених, які сьогодні плідно працюють у проблематиці економічної теорії щастя, слід віднести: Р. Вееenhooven, С. Вю, Д. Бленчфлауер, Є. Кларк, Р. Лейард, Є. Освальд, Н. Пудхаві, Б. Стивенсон, Дж. Уолферс, Ф. Фрай та ін. Щастя в економічному вимірі аналізують російські економісти О. Антіпова, Є. Журавська, П. Лукічев, О. Румянцева та ін. Рівень щастя і якість життя в Україні, а також досвід інших пострадянських держав розглядається в дослідженнях економіко-філософського спрямування вітчизняних учених В. Гриценка, В. Закревського, А. Ермоленка, В. Малахова, А. Новака, А. Переверзевої, В. Хмелька, В. Шевчука та ін.

Важливими подіями у розвитку наукового та публіцистичного дискурсу проблеми щастя є пропозиції ООН про заснування з 2013 р. Міжнародного дня щастя (20 березня). Перша наукова конференція представників і послідовників ідей «економіки щастя» відбулася в Лондонській школі економіки в 1993 р. З того часу такі зустрічі наукової та громадської спільноти стали регулярними. Так, на черговій з них, що відбулася 15–17 березня 2013 р. в австралійському місті Байрон-Бей (Південний Уельс), у центрі уваги розглядалися питання економічної *політики локальної стратегії*, спрямованої на економіку людського та екологічного благополуччя. Мета такої політики позбутися крайнощів «ізоляціонізму» і «глобалізації» знайти золоту середину, яка б дозволила використати переваги того та іншого, і за рахунок наукових досліджень та новітніх технологічних розробок, інновацій та винаходів, вкладень в інфраструктуру й освіту створити необхідні умови для скорочення або ліквідації перешкод на шляху до економіки щастя [10].

Економічна теорія щастя як напрям міждисциплінарних наукових досліджень безпосередньо пов'язана з новими аспектами практики економічної діяльності людини у ХХІ ст., її метою, результатами і наслідками. Процес її становлення засвідчує різноманітність природи сучасних економічних теорій і визначає необхідність пошуку як кількісних, формально-обчислювальних, так і змістовно-сміслових складових у їх системній взаємодії. Під таким кутом зору систематизація знань економіки щастя створює об'єктивну основу взаємозв'язку та взаємопроникнення нормативних і позитивних елементів економічної науки та подолання відставання економічної теорії від тих процесів і явищ, які мають місце в реальному житті. Метою пошуку економічних смислів щастя є визначення нових завдань, пов'язаних зі зміною неокласичних параметрів функціонування мікро-, макро- та міжнародної економіки й доповнення їх ціннісно-смісловими аспектами економічної діяльності людини.

Відродження зацікавленості економістів до фундаментальної категорії буття людини – щастя, вкотре підкреслює, що по суті питання економіки є невіддільними від етичної та аксиологічної проблематики суспільного розвитку [8, с.277]. В етичному контексті економічна теорія щастя розглядається у взаємозалежності її етичних і економічних складових, різноманітні форми якої проявляються у впливі етичних імперативів на економічну поведінку і суб'єктивних запитих до змісту задоволення та щастя в економіці.

Звернення до найбільш фундаментальних ідей феноменологічної «етики цінностей», які обґрунтовував німецький філософ минулого століття М. Гартман, дозволяє вважати «щастя» як *найбільш популярну цінність благ*, яку можна поставити в один ряд із владою. Вчений відзначав двоїстість щастя як цінності, яка проявляється в об'єктивному та суб'єктивному аспектах. Перший – це цінність речі та ситуації, що включає в себе такі поняття як приємне, бажане, успіх (зовнішнє щастя), а другий охоплює задоволення, радість, блаженство (внутрішнє щастя). При цьому зовнішнє та внутрішнє щастя відносно не залежні одне від одного. Відчуття щастя – це функція не благ щастя, а власне здібності до щастя. У прагненні до щастя важливим є його вимір. Як наголошує М. Гартман, людині шкодить надлишкова кількість щастя – в неї втрачаються моральні якості для належного сприйняття цього надлишку. Той, хто звикає до щастя (надлишку матеріальних благ), морально падає донизу. Парадоксальність відчуття щастя, як цінності матеріальних благ, полягає у можливій зміні його ціннісного смислу і перетворення щастя на форму нецінності [4, с. 363].

Отже, етичний розгляд щастя порушує запитання, вирішення яких можливе і за допомогою економічної науки. Деякими з них, на нашу думку, є такі: чи можливе «нормування» кількості щастя для людини як носія визначених моральних якостей? І чи існуючі економічні моделі поведінки людини в економіці є дороговказами до благополуччя та щастя?

Загальна характеристика пошуків змісту щастя в дослідженнях з історії філософії дозволяє виділити такі його основні концепції:

- щастя як насолода, потужна позитивна емоція (гедонізм);
- щастя як перевищення позитивних емоцій над негативними як поміркована насолода (евдонізм);
- щастя як душевний спокій, що межує із байдужістю;
- щастя як володіння благом;
- щастя як загальна позитивна оцінка життєдіяльності.

Наявність у цих концепціях різних ознак щастя не знімає питання про виділення спільного і загального в його теоретичній інтерпретації. Таким є дуалізм щастя як суб'єктивно-об'єктивного поняття. Ця двоїстість проявляється на основі комплексу суб'єктивних переживань, пов'язаних із позитивною оцінкою людиною свого життя як цілісного і постійного задоволення. Об'єктивна ж складова щастя не залежить від емоційного стану людини її переживань та суб'єктивної оцінки благополуччя. В ній фактори щастя задаються зовнішніми обставинами. У працях з філософії та методології науки стверджується, що сучасне розуміння суб'єктно-об'єктних відносин базується на принципах діалога і синтеза, цілісного осмислення проблем [7, с. 30]. Суб'єктивно-об'єктивна основа щастя проявляється в економічній поведінці людини з урахуванням як морально-етичних, так і економічних смислів щастя.

У процесі цивілізаційного розвитку людства пошуки щастя в господарській сфері суспільства окреслені своїми витокami, етапами розвитку та сучасним станом. Уже в ранніх біблійських текстах поняття «*благо*» визначає залежність господарської діяльності людини від принципів релігійної моралі того часу. В античній філософії категорії щастя і блага – мета людської діяльності. Господарство середньовічного суспільства з його релігійним світосприйняттям, функціонувало на принципах моралі поміркованості та невибагливості, очікуванні щастя як божої благодаті.

Господарський устрій, заснований на ринковій системі цінностей, визначив новий зміст блага і щастя як економічної корисності та меркантильної вигоди [2, с.208]. Виміри та уявлення про щастя в різних економічних проявах (багатство, гроші, земля, капітал та ін.) не відображали його філософського смислу, який є засобом приєднання людини до реальності певних явищ, подій, ситуацій [6, с.6].

Позитивне сприйняття економістами другої половини XIX ст. ідей утилітаризму, а саме – про роль задоволення та корисності в житті людини та суспільства, сприяло посиленню взаємозалежності етики й економіки. Моральні категорії *корисності та задоволення* починають бути «представниками» щастя в економічній теорії. Термін «корисність» введений до наукового обігу у XIX ст. англійським філософом і соціологом Є. Бентамом. Він стверджував, що почуття задоволення та досягнення мети не може бути повністю виражене словами «щастя», «благополуччя» і запропонував його для подальшого наукового і суспільного дискурсу.

Англійський філософ, економіст і громадський діяч Джон Стюарт Мілль, який, як відомо, був активним прихильником вчення утилітаризму, розглядав принцип корисності в моральній теорії як критерій правильності дій у такій пропорції, що сприяє щастю і неправильними в тій, що віддаляє від нього. На його думку, в ієрархії людських цінностей, щастя і намагання його досягти залишається визначальним принципом поведінки людини в суспільстві. В моральних науках, до яких він відносить і політичну економію, застосування наукового аналізу є дієвим при теоретичному поясненні причин і умов фактів та явищ, які відбуваються насправді (*що є, і що буде*), але за допомогою цього аналізу неможливо науково обґрунтувати, які норми і цінності мають право існувати (*що повинно бути*). Джон Стюарт Мілль наділяє ці науки засобами духовного оволодіння дійсністю і вважає їх мистецтвом, за допомогою якого перед людиною розкривається моральний зміст щастя і головний принцип методології утилітаризму – «сприяння щастю людства, скоріш, усіх чутливих створінь» [5, с.208-209].

Засновники австрійської школи маржиналізму на притаманних економістам поглядах по-новому сприйняли утилітаристську доктрину корисності. У теорії споживчої поведінки щастя проявлялося у вимірах задоволення та корисності від споживання придбаних матеріальних благ. При цьому споживач керується своїми суб'єктивними смаками і уявленнями. У процесі розвитку ідей маржиналізму корисність, як суто суб'єктивне та психологічне поняття, почала вивчатися і під кутом зору пошуку її об'єктивної основи, з метою відходу від «суб'єктивного напрямку» в політичній економії. Дослідження корисності в економіці, як і щастя в етиці, було спрямоване на виявлення її особливостей як *суб'єктивної* корисності (*cardinal utility* – кількісної корисності) і *об'єктивної* (*ordinal utility* – порядкової корисності) і здійснювалося в гострих теоретико-методологічних дискусіях серед економістів неокласичного напрямку. Йшлося про те, чи концепція «економічної людини», яка передбачає раціональну поведінку людини, може бути надійним та основним у виборі споживачем корисності благ і чи враховували економісти основні фактори задоволення і щастя та межу раціональної поведінки [3, с.96].

Корисність, задоволення, щастя, тривога, біль та інші гедоністичні переживання стали об'єктом активних наукових пошуків та вимірювань у дослідженнях економістів ХХІ ст. Зокрема, така галузь сучасної економічної науки як *поведінкова економіка* вивчає вплив соціальних, когнітивних та емоційних факторів на прийняття економічних рішень окремими особами і установами, а також вплив цих рішень на ринкові змінні (ціни, прибуток, розміщення ресурсів та ін.). Основним об'єктом її досліджень – межа раціональності (обме-

женість раціональності) економічних агентів, побудова поведінкових моделей, в яких поєднуються досягнення психології з неокласичною економічною теорією.

До поведінкової економіки слід віднести концепції, методи і напрями дослідження, розгляд яких потребує окремого викладу і не є завданням цієї статті, проте саме вона відкриває нові горизонти концепції корисності та дослідження щастя і задоволення. В неокласичній теорії корисність товару чи послуги традиційно визначалась ціною, яку споживач готовий був за них заплатити, проте, дослідження з поведінкової економіки спростовують цей постулат. В економічній реальності люди не завжди приймають раціональні рішення та досягають оптимального результату, який можна попередньо розрахувати. Психологічні та соціальні фактори впливають на корисність, задоволення, щастя і характеризують їх екзистенційні прояви у неподільній цілісності суб'єктно-об'єктних відносин.

Таким чином, екзистенційна особливість щастя обумовлює і те, що економічний аспект дослідження щастя полягає не в тому, якому способу виміру щастя віддати перевагу: об'єктивним даним чи суб'єктивній оцінці благополуччя, враховуючи їх певну недосконалість, а у тому, щоб у системі економічних координат (витрати-вигоди) визначати досяжні вершини щастя, шлях до яких пролягає через становлення і розвиток економічної теорії щастя, де абстрактна ідея – прагнення людини до щастя стає практично дієвою умовою її матеріального і духовно-культурного життя на національному та глобальному рівні.

Література:

1. Антипина О. Экономическая теория счастья как направления научных исследований // Вопросы экономики. – 2012. – №2. – С.94-107.
2. Базилевич В.Д. Философия экономики. История / В.Базилевич, В.Ильин. – Киев: Знання, 2011. – 927с.
3. Боулз С. Микроэкономика. Поведение, институты и эволюция / Самуэль Боулз; [пер. с англ. К.А. Букина, А.В. Демидовой, Д.С. Карабекян, А.В. Карпова, Н.В. Шиловой]. – М.: Дело АНХ, 2010. – 576 с.
4. Гартман Н. Этика / пер. с нем. А. Б. Глаголева; под ред. Ю. С. Медведева, Д. В. Складнева. — СПб.: Фонд Университет: Владимир Даль, 2002. – 707с.
5. Канке В.А. Философия экономической науки: учеб. пособ. / В.А. Канке. – М.:ИНФРА-М, 2007. – 384с.
6. Кримський С.Б. Запити філософських смислів / С.Б. Кримський. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2003. – 239с.
7. Микешина Л.А. Философия науки: Современная эпистемология. Научное знание в динамике культуры. Методология научного исследования: учеб. пособ. / Л.А. Микешина. – М.: Прогресс-Традиция: МПСИ: Флинта, 2005. – 464с.
8. Рих Артур. Хозяйственная этика / Артур Рих.– М.: Посев, 1996. – 810с.
9. Феценко В.М. Сучасні економічні теорії: навч. посіб. / В. М. Феценко. – К.: КНЕУ, 2012. – 476с.
10. Режим доступу: <http://www.theeconomicsofhappiness.org/conference-program>
11. Режим доступу: [<http://economics.wideworld.ru/economist/mill/>].

Лавриненко В.М., канд. экон.наук, доцент кафедры истории и теории хозяйства Киевского национального экономического университета имени Вадима Гетьмана»

Запросы экономических смыслов счастья. В статье рассматриваются этические и экономические подходы к анализу счастья. Обосновывается действенность межпредметных исследований в становлении экономической теории счастья и ее историко-экономические истоки. Определены основные направления современных теоретических исследований экономики счастья и их практической реализации в условиях глобализации мирового хозяйства. Предложены рекомендации перехода от теоретических к практическим средствам реализации экономической теории счастья. Экономические смыслы счастья сориентированы на взаимодействии субъективно-объективных основ счастья.

Ключевые слова: счастье, польза, удовлетворение, экономическая теория счастья, поведенческая экономика.

Lavrynenko V.M., Candidate of Economic Sciences, Assistant Professor of the Economy History and Theory Department of Vadym Hetman Kyiv National Economic University

Queries of economic conceptions of happiness. The author of the article, from the standpoint of philosophy of economics, examines the ethical and economic approaches to the analysis of the role and place of the category of happiness in the economic research. It is analyzed subjective and objective nature of the ethical and philosophical theories of the concept of happiness. The central categories of utilitarianism such as the usefulness, satisfaction and happiness in their understanding of John Stuart Mill, representatives of marginalism and neoclassical theory are considered. The main trends of modern theoretical studies in economics of happiness and their practical implementation in the context of globalization of the world economy are defined. The recommendations of transition from the theoretical to the practical means of implementing the economic theory of happiness are proposed. It is alleged that the economic sense of happiness focused on the interaction between subjective and objective foundations of happiness.

Key words: happiness, benefit, satisfaction, economic theory of happiness, behavioral economy.